

QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ TÜRK MƏDƏNİYYƏTİNİN TRANSFORMASIYASI

Seymur Süleymanov¹, Sahibə Nəsirova²

fizika-riyaziyyat üzrə fəlsəfə doktoru¹

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Ağcabədi filialı

<https://ORCID.org/0009-0005-1955-4059>¹

<https://ORCID.org/0009-0000-4397-0160>²

suleymanovseymur190@gmail.com¹, sahibanasirova1963@mail.ru²

Xülasə

Məqalədə qloballaşma şəraitində türk mədəniyyətinin transformasiya prosesləri elmi-nəzəri baxımdan təhlil edilir. Qloballaşma müasir dövrdə mədəniyyətə əlaqələrin intensivləşməsi, informasiya axınının sürətlənməsi və universal dəyərlərin yayılması ilə müşayiət olunur. Bu proses türk mədəniyyətinə həm yeni inkişaf imkanları, həm də milli identikliyin zəifləməsi kimi risklər gətirir. Türk mədəniyyətinin tarixi inkişaf dinamikası, onun formalaşmasında dil, ənənə, dini-mənəvi dəyərlər və sosial institutların rolu göstərilir. Qloballaşma dövründə bu komponentlərin funksional dəyişməsi, yeni mədəni formalarla sintezi və adaptasiya mexanizmləri izah olunur. Xüsusilə milli identiklik probleminə diqqət yetirilərək, türk xalqlarının ortaq mədəni yaddaşı və dil birliyinin qorunmasının əhəmiyyəti vurğulanır.

Həmçinin kütləvi mədəniyyətin və rəqəmsal medianın türk mədəniyyətinə təsiri təhlil edilir. Müasir media vasitələri bir tərəfdən ənənəvi mədəni dəyərlərin transformasiyasını sürətləndirsə də, digər tərəfdən türk mədəniyyətinin qlobal miqyasda tanınması üçün yeni imkanlar yaradır. Təhsil sisteminin mədəni dəyərlərin ötürülməsindəki rolu ayrıca araşdırılaraq, milli mədəni komponentlərin qorunmasının vacibliyi əsaslandırılır.

Açar sözlər: qloballaşma, türk mədəniyyəti, milli identiklik, mədəni transformasiya, dil, kütləvi mədəniyyət, mədəni inteqrasiya.

THE TRANSFORMATION OF TURKIC CULTURE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Seymur Suleymanov, Sahiba Nasirova

Azerbaijan State Pedagogical University, Agjabedi Branch

Abstract

This article provides a theoretical and analytical examination of the processes involved in the transformation of Turkic culture under the conditions

of globalization. In the contemporary era, globalization is accompanied by the intensification of intercultural interactions, the acceleration of information flows, and the widespread dissemination of universal values. While these processes offer new opportunities for cultural development, they also pose significant risks, particularly in terms of the weakening of national identity.

The study explores the historical dynamics of Turkic cultural development and highlights the role of language, tradition, religious and moral values, and social institutions in its formation. In the context of globalization, the functional transformation of these components, their synthesis with emerging cultural forms, and the mechanisms of cultural adaptation are analyzed. Special attention is given to the issue of national identity, emphasizing the importance of preserving the shared cultural memory and linguistic unity of Turkic peoples.

Furthermore, the article examines the impact of mass culture and digital media on Turkic culture. While contemporary media platforms accelerate the transformation of traditional cultural values, they simultaneously create new opportunities for promoting Turkic culture on a global scale. The role of the education system in transmitting cultural values is also analyzed, substantiating the necessity of preserving national cultural components in the face of global integration processes.

Key words: globalization; Turkic culture; national identity; cultural transformation; language; mass culture; cultural integration.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ТУРЕЦКОЙ КУЛЬТУРЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Сеймур Сулейманов, Сахиба Насирова

Агджабединский филиал Азербайджанского государственного педагогического университета

Резюме

В статье с научно-теоретической точки зрения анализируются процессы трансформации турецкой культуры в условиях глобализации. Глобализация в современную эпоху сопровождается интенсификацией межкультурных связей, ускорением информационных потоков и распространением универсальных ценностей. Этот процесс открывает как новые возможности для развития турецкой культуры, так и создает риски, такие как ослабление национальной идентичности.

В статье показана динамика исторического развития турецкой культуры, роль языка, традиций, религиозно-духовных ценностей и

социальных институтов в ее формировании. Объясняются функциональные изменения этих компонентов в эпоху глобализации, их синтез с новыми культурными формами и механизмы адаптации. Особое внимание уделяется проблеме национальной идентичности, подчеркивается важность сохранения общей культурной памяти и языкового единства тюркских народов.

В статье также анализируется влияние массовой культуры и цифровых медиа на турецкую культуру. Хотя современные медиа ускоряют трансформацию традиционных культурных ценностей, с одной стороны, они создают новые возможности для продвижения турецкой культуры в глобальном масштабе. Отдельно рассматривается роль системы образования в передаче культурных ценностей и обосновывается важность сохранения национальных культурных компонентов.

Ключевые слова: глобализация, турецкая культура, национальная идентичность, культурная трансформация, язык, массовая культура, культурная интеграция.

Giriş/Introduction

XXI əsr qloballaşma proseslərinin sürətlənməsi ilə xarakterizə olunur. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı, mədəniyyətlərarası təmasların intensivləşməsi, iqtisadi və siyasi inteqrasiya mədəni sistemlərin daxili strukturuna və ifadə formalarına birbaşa təsir göstərir. Bu kontekstdə türk mədəniyyəti həm tarixi köklərə söykənən sabit dəyərlər sistemi, həm də dəyişən qlobal mühitə uyğunlaşan dinamik bir model kimi diqqət çəkir. Türk mədəniyyətinin transformasiyası yalnız ənənə və modernlik qarşılıqlı kimi deyil, eyni zamanda mədəni sintez, yenilənmə və davamlılıq prosesi kimi qiymətləndirilməlidir [Köprülü, 2004:15].

Qloballaşma türk xalqları üçün yeni imkanlar yaratmaqla yanaşı, mədəni identiklik, dilin qorunması və milli-mənəvi dəyərlərin gələcək nəsillərə ötürülməsi baxımından müəyyən risklər də formalaşdırır. Bu baxımdan mövzunun elmi şəkildə təhlili aktualdır və müasir humanitar elmlərin əsas istiqamətlərindən birini təşkil edir.

Əsas hissə. Qloballaşma anlayışı müasir elmi ədəbiyyatda çoxölçülü və mürəkkəb proses kimi izah olunur. O, yalnız iqtisadi inteqrasiyanı deyil, eyni zamanda mədəniyyətlərarası əlaqələrin intensivləşməsini, informasiya mübadiləsinin sürətlənməsini və sosial dəyərlərin transmilliləşməsini əhatə edir. Qloballaşma nəticəsində mədəniyyətlər daha sıx təmasda olur, milli sərhədlər mədəni dövriyyə baxımından nisbətən zəifləyir [Giddens, 2002:64].

Mədəni transformasiya isə bu qarşılıqlı təsirin nəticəsi kimi mədəni sistemlərin strukturunda, məzmununda və funksiyalarında baş verən dəyişiklikləri ifadə edir. Bu dəyişikliklər bəzən mədəni homogenləşmə, bəzən isə hibridləşmə formasında özünü göstərir. Türk mədəniyyəti qloballaşma prosesində passiv obyekt deyil, aktiv subyekt kimi çıxış edərək xarici təsirləri seçici şəkildə qəbul edir və onları milli dəyərlərlə sintez edir [Köprülü, 2004:18].

Qloballaşma şəraitində mədəni transformasiya ənənəvi mədəni elementlərin tamamilə yox olması deyil, onların yeni sosial-mədəni kontekstdə yenidən mənalandırılması kimi dəyərləndirilməlidir. Bu baxımdan türk mədəniyyəti adaptasiya qabiliyyəti yüksək olan mədəni modellərdən biri hesab olunur.

Türk mədəniyyətinin tarixi inkişafı minilliklərə söykənən zəngin və çoxqatlı bir prosesdir. Erkən dövrlərdə köçəri həyat tərzini, təbiətlə harmonik münasibət, kollektiv şüur və qəhrəmanlıq idealları mədəni sistemin əsasını təşkil etmişdir. Orxon-Yenisey abidələri türk siyasi düşüncəsi, dil mədəniyyəti və sosial dəyərləri haqqında mühüm məlumat mənbəyidir [İnalçık, 2016:41].

Sonrakı mərhələlərdə islam mədəniyyəti türk dünyasının mənəvi həyatına güclü təsir göstərmiş, elm, ədəbiyyat və incəsənətdə yeni inkişaf mərhələsi formalaşmışdır. Səlcuq və Osmanlı dövrlərində türk mədəniyyəti həm Şərq, həm də Qərb sivilizasiyaları ilə qarşılıqlı təsirdə olmuş, bu isə mədəni sintezin dərinləşməsinə səbəb olmuşdur.

Müasir dövrdə türk mədəniyyəti tarixi irsə söykənərək qloballaşmanın çağırışlarına cavab verməkdədir. Tarixi davamlılıq və yenilənmə arasında tarazlıq türk mədəniyyətinin əsas inkişaf dinamikasını müəyyən edir.

Milli identiklik mədəniyyətin əsas dayaq sütunlarından biridir və dil, tarix, mədəni yaddaş, adət-ənənələr vasitəsilə formalaşır. Qloballaşma şəraitində global mədəni modellərin yayılması milli identikliklərin zəifləməsi riskini artırır. Xüsusilə gənc nəsillər arasında global populyar mədəniyyətin təsiri milli dəyərlərin arxa plana keçməsinə səbəb ola bilər [Arslan, 2019:88].

Türk xalqları üçün milli identiklik anlayışı tək-cə ayrı-ayrı dövlətlər çərçivəsində deyil, ümumtürk mədəni məkanında da formalaşır. Ortaq tarix, dil qohumluğu və mədəni simvollar bu identikliyin əsas elementləridir. Qloballaşma bu baxımdan həm təhlükə, həm də imkan yaradır.

Beynəlxalq mədəni təşkilatlar və ortaqlayihələr türk xalqları arasında mədəni şüurun güclənməsinə, milli identikliyin yeni kontekstdə möhkəmlənməsinə şərait yaradır.

Dil mədəniyyətin qorunması və ötürülməsində əsas vasitədir. Qloballaşma dövründə dominant dillərin, xüsusilə ingilis dilinin beynəlxalq kommunikasiya dili kimi mövqeyi milli dillərin funksional imkanlarını məhdudlaşdırma bilər. Türk dilləri üçün bu risk elm, texnologiya və media sahələrində daha qabarıq şəkildə müşahidə olunur [Əliyev, 2018:57].

Bununla yanaşı, dilin mədəni davamlılığı yalnız qoruma ilə deyil, onun müasir kommunikasiya mühitinə inteqrasiyası ilə mümkündür. Rəqəmsal platformalar, elektron resurslar və sosial media türk dillərinin istifadəsini genişləndirir, yeni terminoloji və üslubi imkanlar yaradır.

Türk dillərinin tədrisi, elmi və rəsmi statusunun gücləndirilməsi mədəni davamlılığın əsas şərtlərindən biridir. Bu istiqamətdə həyata keçirilən dövlət proqramları və beynəlxalq əməkdaşlıq mədəni transformasiyanın müsbət istiqamətdə inkişafına xidmət edir.

Qloballaşma prosesinin ən təsirli sahələrindən biri kütləvi mədəniyyətin yayılmasıdır. Televiziya, kino sənayesi, populyar musiqi, moda və sosial media vasitəsilə formalaşan kütləvi mədəniyyət qlobal miqyasda standart zövq və davranış modelləri yaradır. Bu modelin türk mədəniyyətinə təsiri ikili xarakter daşıyır. Bir tərəfdən ənənəvi dəyərlərin arxa plana keçməsi təhlükəsi yaranır, digər tərəfdən isə mədəni yenilənmə və müasir təqdimat imkanları meydana çıxır [Qasımlı, 2020:102].

Türk mədəniyyətində ailə institutu, mərasimlər, folklor və milli musiqi kimi elementlər kütləvi mədəniyyətin təsiri altında müəyyən transformasiyaya uğrayır. Lakin bu transformasiya tam assimilyasiya deyil, daha çox adaptasiya və yenidən interpretasiya formasında baş verir. Məsələn, folklor motivlərinin müasir musiqidə və vizual sənətdə istifadəsi ənənəvi mədəniyyətin yaşamasına xidmət edir.

Beləliklə, kütləvi mədəniyyət türk mədəniyyətində həm risk, həm də imkan kimi çıxış edir. Əsas məsələ milli dəyərlərin mahiyyətinin qorunaraq müasir kontekstdə təqdim edilməsidir.

Təhsil sistemi mədəni dəyərlərin nəsil-dən-nəslə ötürülməsində əsas insti-tusional mexanizmdir. Qloballaşma şəraitində təhsil proqramlarının beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması milli mədəni komponentlərin zəifləməsi riskini yarada bilər. Bu baxımdan türk ölkələrində təhsil siyasətinin milli-mənəvi dəyərlərlə uzlaşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir [Məmmədov, 2017:73].

Milli tarix, dil və ədəbiyyatın tədrisi mədəni identikliyin qorunmasında əsas rol oynayır. Eyni zamanda beynəlxalq təhsil mübadilələri və xarici universitetlərlə əməkdaşlıq türk mədəniyyətinin qlobal akademik məkanda

tanındılmasına şərait yaradır. Bu proses mədəni transformasiyanı təkcə daxili deyil, həm də xarici istiqamətdə gücləndirir.

Beləliklə, təhsil sahəsində aparılan islahatlar türk mədəniyyətinin davamlılığını təmin edən əsas amillərdən biri kimi çıxış edir.

Rəqəmsal media qloballaşmanın mədəni təsirlərinin əsas daşıyıcılarından biridir. Sosial şəbəkələr, rəqəmsal platformalar və onlayn kontent vasitəsilə türk mədəniyyəti yeni auditoriyalara təqdim olunur. Türk serialları, musiqi və rəqəmsal ədəbiyyat məhsulları qlobal mədəni bazarda mühüm yer tutur [Yılmaz, 2021:119].

Rəqəmsal mühit mədəni transformasiyanı sürətləndirsə də, eyni zamanda milli mədəniyyətin brendləşdirilməsi üçün yeni imkanlar yaradır. Sosial media vasitəsilə milli bayramlar, tarixi şəxsiyyətlər və mədəni irs elementləri geniş auditoriyaya çatdırılır.

Bununla belə, rəqəmsal məkanda informasiya axınının nəzarətsizliyi milli mədəni dəyərlərin təhrif olunması riskini də artırır. Bu səbəbdən mədəni siyasət və media savadlılığı mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Qloballaşma şəraitində türk mədəniyyətinin gələcək inkişafı adaptasiya və davamlılıq prinsiplərinin balanslaşdırılmasından asılıdır. Ənənəvi dəyərlərin müasir mədəni formalarla uzlaşdırılması mədəni inkişafın əsas istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir [Kafesoğlu, 2015:134].

Türk dünyasında mədəni inteqrasiyanın gücləndirilməsi, ortaqlayihələrin həyata keçirilməsi və mədəni diplomatiyanın inkişafı gələcək perspektivlər baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu proses türk mədəniyyətinin qlobal mədəni sistemdə mövqeyini möhkəmləndirir.

Nəticə etibarilə, türk mədəniyyəti qloballaşma dövründə açıq, çevik və davamlı model kimi formalaşaraq həm milli identikliyinə qorumaq, həm də qlobal mədəni dialoqda fəal iştirak etmək potensialına malikdir.

Nəticə/Conclusion

Aparılan tədqiqat göstərir ki, qloballaşma şəraitində türk mədəniyyətinin transformasiyası mürəkkəb, çoxşaxəli və davamlı bir prosesdir. Bu proses yalnız mədəni dəyişikliklərlə məhdudlaşmır, eyni zamanda sosial şüurun, milli identikliyin və mədəni özünüdərkini yenidən formalaşmasına təsir göstərir. Qloballaşma türk mədəniyyətini bir tərəfdən universal mədəni dəyərlərlə təmasda saxlayır, digər tərəfdən isə milli-mənəvi irsin qorunması zərurətini daha da aktuallaşdırır.

Məqalədə təhlil olunan nəzəri və empirik yanaşmalar əsasında demək olar ki, türk mədəniyyəti qloballaşma prosesində passiv təsirə məruz qalan deyil, aktiv şəkildə transformasiya olunan və bu prosesi idarə edən bilən mədəni sistem

kimi çıxış edir. Tarixi yaddaş, ortaq mədəni irs, dil birliyi və ənənəvi dəyərlər bu transformasiyanın dayanıqlı əsaslarını təşkil edir. Xüsusilə dil faktoru və təhsil sistemi mədəni davamlılığın təmin olunmasında həlledici rol oynayır.

Kütləvi mədəniyyət və rəqəmsal media türk mədəniyyətinin yeni ifadə formalarının yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu mühitdə milli mədəniyyətin düzgün təqdimatı, mədəni siyasətin formalaşdırılması və media savadlılığının artırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Əks halda, mədəni homogenləşmə və identiklik itkisi riski arta bilər.

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, türk mədəniyyətinin qloballaşma dövründə uğurlu inkişafı ənənə ilə müasirliyin harmonik uzlaşdırılmasından asılıdır. Milli identikliyin qorunması, mədəni inteqrasiyanın gücləndirilməsi və qlobal mədəni dialoqda fəal iştirak türk mədəniyyətinin gələcək inkişaf strategiyasının əsas istiqamətləri kimi çıxış etməlidir. Elmi yanaşma, məqsədyönlü mədəni siyasət və ictimai şüurun yüksəldilməsi bu prosesin davamlı və səmərəli olmasını təmin edən əsas amillərdir.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Arslan, M. (2019). Türk dünyasında mədəni əməkdaşlıq. – Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü. – 240 s.
2. Əliyev, R. (2018). Qloballaşma və milli dil problemləri. – Bakı: “Elm və Təhsil”. – 190 s.
3. Kafesoğlu, İ. (2015). Türk milli mədəniyyəti. – İstanbul: Ötüken Nəşriyat. – 350 s.
4. Köprülü, M.F. (2004). Türk mədəniyyətinin əsasları. – İstanbul: Alfa Yayınları. – 320 s.
5. İnalçık, H. (2016). Türk tarixində mədəniyyət və kimlik. – Ankara: Kronik Kitap. – 280 s.
6. Qasımlı, M. (2020). Müasir dövrdə mədəni proseslər. – Bakı: “Nurlar”. – 260 s.
7. Məmmədov, S. (2017). Təhsil və mədəni identiklik. – Bakı: Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı. – 210 s.
8. Yılmaz, A. (2021). Dijital çağda kültür. – İstanbul: İletişim Yayınları. – 230 s.
9. Giddens, A. (2002). Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives. – London: Profile Books. – 120 s.

Məqalə tarixçəsi

<i>Daxil olub</i>	<i>30.01.2026</i>
<i>Qəbul edilib</i>	<i>14.02.2026</i>
<i>Nəşrə tövsiyə edib</i>	<i>Pirali Əliyev</i>
	<i>pedaqogika elmləri doktoru, professor</i>